

יומן אלישבע בינדר על חיי היומיום בגטו סטניסלבוב

[הקטע הבא נכתב בכתב יד שונה. זהו סיפור, כנראה, של אחת החברות של אלישבע, אשר הייתה ושרדה מהטבח של "הושענה רבא" – 12 באוקטובר 1941]

13.3.1942

קשה לי להתיישב לכתוב, נלחמתי (?) כבר קצת בגורל, אבל אנסה [לתאר] את מצב נפשי ואולי אף לקרא ולסכם את זמננו כנחלת העבר. אני בת 22 עכשיו ואלה היו אמורים להיות הימים היפים ביותר של חיי. כשאני עוברת במחשבה את חיי עד עכשיו, אני רואה שהם היו

(?)

כל עוד היה אבא בחיים, חיינו בצנעה, אבל ללא מחסור. אני לא זוכרת היטב את הזמנים, אבל ידוע לי שהייתי ילדה שמחה ונטולת דאגות. כך היה עד שנתי החמישית, כלומר עד מותו של אבא. אמי, אז בת 26, נשארה לבד עם שלושה ילדים, בהם הייתי אני המבוגרת. נשאר לנו לא מעט רכוש. לאימא הייתה חנות בשר והכל התנהל באורח טבעי. אמנם כעבור תקופה קצרה התחתנה אימא שנית, עם אדם יפה תואר, נאה, בעל רצון טוב, אבל חלש אופי, עצל וקל דעת. הם התחילו למכור דברים בעלי ערך, כל מיני תכשיטי זהב, ומכונות תפירה, אותה קנה אבי ז"ל לילדיו כדי להבטיח את עתידם. מלבד זה נכנס אבי החורג לפרשיית אהבים עם איזו בחורה בגיל העמידה, אישה ערמומית, שהשכילה בסחטנות כספית. אימא הייתה מיואשת. מאוהבת בבעלה, היא סבלה כאישה וכמטפלת בילדיה וסבלה כאדם מנוצל. הייתי אז בת 8 - 10. אני מאד אהבתי את אמי וסבלתי את סבלה, ריחמתי עליה והצטרכתי לעודד. מטבעה אמי היא אישה טובת לב מאד, אך אימפולסיבית ומהירת תגובה ומלבד זה היא אפילפטית. הדבר האחרון גורם לכך, שאנחנו מאד מרחמים עליה: היא יקרה לנו יותר, כי כל העת אנחנו חיים בחשש, שמא נאבד אותה.

התבגרתי מוקדם בגלל זה. בתור הבת הבכורה נטלתי לא אחת את תפקיד האם כלפי אחיותי הצעירות ונאלצתי שכלית להשתוות לאימא כדי שאוכל לשמש לה ידידה ובת סודה. עודדתי, ערכתי חשבונות, הרהרתי והרגשתי יד ימינה. הייתי רצינית מאד. כמעט שלא היו לי חברות, כיוון שכמעט לא חשתי ילדות מהי.

כעבור זמן מה לקחה אימא את עצמה בידיים. היא נאלצה לוותר על אהבתה ולחשוב על גירושין, כי משפחתה – כשראתה אותנו על סף פשיטת רגל – הבטיחה לה סיוע בתנאי שתתגרש. פעמיים הוציאו אותנו מהדירה, בלי רכוש, מסכנות ומבוזות, (בינתיים באה עוד

אחות לאוויר העולם). זה לא בא בקלות, כי השניים חיבבו זה את זו והם היו חלשי אופי, אך ההכרח היה חזק יותר. שכרו לנו דירה ואיכשהו העמידו אותנו על הרגליים.

אז, זה היה ב-1933, נכנסתי לארגון (לתנועה). בתחילה הרגשתי זרות בחברת בני גילי: צעירים, שמחים, לכאורה חסרי דאגה. לא הבנתי כיצד ניתן לצחוק כל כך הרבה, לרקוד, לדבר שטויות. הכל נראה לי חסר חשיבות מול הצרות שלי בבית. כשהייתי בקן ("לוקאל") של התנועה הרגשתי מוטרדת בקשר לבית, בקשר לאימא. באמת חשתי כמטפלת שלהם. אז כבר קראתי לא מעט, אבל בכיתה נחשבתי תלמידה חלשה. הכרתי את משפחת לבזלטר בביתנו החדש ונתתי לוילק לשכנע אותי להיכנס לגימנסיה. עברתי בחינה והתחלתי לפקוד את הגימנסיה. אימא עשתה כל אשר ביכולתה לאפשר לי לשהות שם ואני צברתי אמונה ביכולת שלי והשתייכתי לתלמידות הטובות בכיתה. כיוון שהייתי בקרב חברים וחברות אמידים, התביישתי בדלותי במידה מה. הייתי רעה, סגורה ובוטחת בעצמי, ובעצם היו אלה רגשי נחיתות לעומת האחרים. וכאן באה לעזרתי התנועה. הם לימדו אותי להבדיל בין הנוצף לזהב. התקרבותי לאנשים, הכרתי את יושרם ואת פתיחותם ובחלקם גיליתי הבנה וכבוד כלפי. צברתי מאגר מחשבות בהירות יותר, טובות יותר. לאט אבל בעקביות לימדו אותי שדברים – שקודם היוו עבורי נושא להרהורים וצרות כעניין משני, כללי – העירו את תשומת לבי לכיוון שונה לגמרי. בהתחלה לא היה לי קל עם זה, אבל עם הזמן התרגלתי והתחלתי לראות את הכל בעיניים שונות. כבר לא כל כך התרגשתי מהצרות בבית, פשוט התחסנתי, נהייתי קשוחה. אני נזכרת שפעם, כשהלכתי בקבוצה מסוימת של אנשים המבלים היטב, קראתי הצידה את מלציה, כדי לשפוך בפניה את לבי הדואב. ובאמת היה לי כבוד על הנשמה עד כדי כך שבכיתי ברחוב. ואז לתמהוני, מלציה החלה לשכנע אותי, שזו בוושה להיות חלשה כל כך ולהתרגש במידה כזאת, שהאדם לא הולך בדרך סוגה בשושנים וחייב להיות חזק וכו'. הנאום החריף שלה קלע ללבי, יותר מאשר גילוי רחמים ממישהו. אז הבנתי, שהצדק איתה. בהמשך התקופה לעתים נזכרתי באותו הערב שריפא אותי במידת מה.

לאותה התקופה שייכת הידידות שלי עם מוניו פ., בו ראיתי אח ורע. אני חבה לו הרבה. שיחותינו עד חצות, עד אחת בלילה בלילות החורף, לימדו אותי לחשוב ולראות בתבונה. הוא היה נער אינטליגנטי שהרבה לקרוא. הוא השכיל לנווט אותי בבחירת הספרים ולימד אותי להביע את דעתי עליהם.

המצב הכלכלי בביתנו התדרדר יותר ויותר. ב-1936 שוב מאיים עלינו הרס. אימא מתחנת עם זקן לא נעים וקמצן, כדי לתת לילדיה בית. (הוא היה מבעלי הבתים). הקשיש לא הסכים לכלכל ארבעה ילדים ולכן התחלנו, אני ועוד אחות, לנדוד בין המשפחה. בני משפחתי לרוב הם אנשים אמידים אבל פשוטים, אנוכיים ומרושעים. הם נתנו לי לחוש היטב שאני אוכלת לחם-חסד. לאחר נדודים רבים הלכתי לגור אצל אנשים זרים, שם סבלתי רעב וקור, אבל הרגשתי חופשייה. לפני הצהריים הלכתי לבית הספר ואחרי הצהריים עשיתי שיעורים עד

מאוחר בערב. עד שיום אחד מרדתי. הייתי אז בכיתה א' של החטיבה העליונה ועזבתי את בית הספר. אחיותיי הקטנות החלו לעבוד בבית חרושת כדי לשרוד. אני, לאחר תלאות ומאמצים רבים, קניתי לי מכונת תפירה והלכתי ללמוד אצל תופרת מחוכים. אבל שוב – אי-עמידה במועדי התשלום נטלה ממני את הביטחון ולא אפשרה לי ללמוד טוב ובחשק. הסביבה החברתית השפיעה עלי רע. נעשיתי אדם מרושע, חסר אמון וחשדן, אבל מאידך נוצר בי איזה חוסן, יכולת להסתדר, שליטה עצמית, וחשיבה מפוכחת. כך היה עד 1939. לאחר פרוץ המלחמה אמא פתחה חנות והחלה להרוויח. אני השגתי משרה וכל הכסף שהרווחתי היה שייך לי. התחלתי לקנות לעצמי קצת דברים. בכלל לזמן קצר חייך אלי הגורל. בבית היה אוכל בשפע, הייתה לי דירה משלי, כסף משלי. אלא שהייתה זו תקופה קצרצרה. היום אני חיה בפחד תמיד על אובדן החיים. כשקמים בבוקר אין שום וודאות, שבערב נשוב לשכב על המצע שלנו, וכשכבר נשוב לשכב בערב, לא יודעים אם בשקט ובטחון נגיע לבוקר המחרת.

*

ביום הראשון הידוע ב-12 לאוקטובר 1941 הייתי בחפירה עם אחותי ברונקה. עד הרגע האחרון לא איבדתי קור רוח. לא רציתי להשלים עם מחשבה על מוות מידי. טלטלתי את עצמי לכל עבר, במאמץ להציל את חיי. מסביב השתלט המוות. לפני הקבר הפתוח ומאות אנשים נופלים מירי אקדחים. מאחורי המון צפוף בגוש, זב דם, נחנק בעינוי תופת. על ידי מספר אנשים שוכבים. אלה ניסו להתחזות למתים ובאמת זה קרה, כי שוטר אוקראיני הכה אותם, וחיקה אותם: נעמד על הבטן שלהם ובעט עד אשר יצאו להם המעיים החוצה. בכל זאת הייתי קשוחה, לא בכיתי, לא איבדתי ראש. סומק חזק הופיע על פני, כיוון שקרעו מעלי את המעיל והסוודר, נעתי בחופשיות, בקלות, וכל העת נסוגתי אחורנית בניסיון להרוויח זמן ניגשתי לגרמנים והתחננתי על חיינו וביקשתי, שייקחו אותנו לאיזה מחנה עבודה, ובלבד שנחיה.

מול עיניי ניצבו חיי הצעירים, נטולי השמש והשמחה, וקם בי כעס וחוסר אונים על העוול של החיים. עכשיו, כשאני בשיא פריחת הנעורים שניתנים לכל בן אדם רק פעם ולתקופה קצרה, עלי למות, בלי לחוות דבר טוב בחיים. למה? האם חטאתי בזה שנולדתי לאם יהודיה? האם גרמתי למישהו עוול, שלא ניתן לתקנו? למה אדם השווה לי, שאותו אני רואה בפעם הראשונה, הוא אויב-מוות עבורי ויש לו זכות ליטול חיי מאות אלפים של בני אדם? תמימים הם אלה המאמינים באלוהים ומצפים ממנו לחסדים ומענה. אני לצערי רואה את התרבות ואת הברבריות של המאה ה-20 המוצאת ביטוי במעשים כאלה. כל מאמר, כל כרזת רחוב, כוללים הבטחה לחיסול היהודים. נעלו אותנו בגטו כמו מצורעים, ללא סיכוי להתפרנס. כאן חיים ממכירת המלבוסים בלבד. אצל רבים נגנבו דברי ערך, אז מה נשאר? בייחוד שאנו

והמקורבים לנו מעולם לא היינו אמידים. ואין לנו חפצים יקרים שעבורם ניתן לקבל כסף? לכל דבר יש סוף, גם למכירת חיסול. האנשים מתים נפוחים מרעב, האחרים גוססים ברעב. אין כמעט בית שבו אוכלים בצורה נורמלית (להוציא אולי את אלה שיודעים להסתדר), כי אין די לחם ומרק שמן, שישביעו. כוחותינו אוזלים, הגוף מתמוטט תשוש, במצב של תת תזונה. אנחנו עדיין משלים את עצמנו בתקווה לשינוי. התקווה מחזיקה אותנו בחיים, אבל כמה זמן ניתן לחיות בכוח הרוח, אף היא נחלשת? לעיתים פושטת בגטו שמועה, שחופרים קבר. גם הזקנים וגם הצעירים, החזקים לכאורה, נכנעים לחישות אלו.

זו הרגשה איומה. נדמה לאדם, שהנה מונחת הלולאה על צווארו, שהוא מוקף בשומרים, פן יחמוק. ומהצד השני הוא בעל מודעות שהוא עוד יכול היה לשרוד, שהוא חזק ובריא, אך נשללו ממנו כל זכויות אנוש.

לא פעם, כשקשה לי, אני מייחלת לעצמי למות. אני לא יודעת, אם אני חוטאת בביטוי מחשבה זאת, אך אני מרגישה שאני חייבת וצריכה להשלים עמה. אני מהלכת לאחרונה מאד עצבנית, נוטה לריב עם כולם, אין לי סבלנות לשום דבר ואינני מסוגלת לחשוב בשקט על שום דבר ולהרהר במשהו. הכול נהיה בעיני חסר-ערך, לא שווה מאמץ וטרדה. האם לא אדע למות, אם אהיה חכמה פחות, פחות אינטליגנטית, פחות קוראת ולבושה בפחות קפדנות? כל יום נוסף עבורי כרוך במאמץ. הארוחות שלנו מוגבלות למינימום. מה יביא מחר? כשלא יהיו עוד שמלות, חולצות, כותונות? אני לא מכירה את עצמי כצעירה המזלזלת בכל, ונדמה לי, כי אני זקנה, עוקצנית וסקפטית, הרואה הכול במשקפיים שחורות. עד לפני זמן מה טענתי שאני מאד מפחדת מהרגע בו אצטרך למות, אבל עתה, כשאני נזכרת כמה אנשים יפים, בעלי ערך ואוהבים את עצמם לא פחות, מתו בצורה עלובה כל כך? אני קצת אנוכית ופחדנית. עלי ללמוד להביט בעיני הזוועות, כי אז אולי, כשכבר לא אתחמק מלחשוב על זה, אתחיל שוב להאמין ואתעודד.

18.3.1942

היום היה כמעט יום אביב. זו הפעם הראשונה שהשמש העניקה לנו קרינה קצת יותר חמה. קמתי בבוקר ובהצצה מהחלון, שכחתי לרגע שאנחנו מסכנים ומוכי-צער ורציתי לשמוח במזג האוויר הנאה. אבל כעבור רגע הרגשתי את הנטל הרובץ עלי וכאילו חלום רע - שבו הצרות של אמש. אני לא סנטימנטאלית, אך כך הרגשתי באמת.

שותפי לעבודה הם חסידים לרוב, בעלי אמונה עיוורת בישועת האל. לא פעם אני מקנאה בהם. כשאני שומעת אותם מתפללים, מבקשים, מוסרים את עצמם לחסות האל הבלתי נראה (והלא קיים). הם חדורי תקווה שהאל יעמוד לצדם. ואני? ומשפחתי? אנחנו תלויים בכוחותינו-אנו בלבד. או יותר נכון בסמרטוטים שלנו. מצב רוחנו והארוחה הקרובה תלויים בזה, האם אימא תקבל סכום כסף עבור שמלתה, שמכרה לפני כמה ימים אחדים. ומה

הלאה? מהן האפשרויות שלנו לאחר שהשמלות והחליפות יגמרו? נמתין ל"ישועה"? [המילה מופיעה בעברית] כי עד לא מזמן ניסיתי להיאחז בכל מני רכילויות, כל עוד היה ברשתי קצת מזון. אבל עכשיו? הכל התרוקן ומשום מקום לא נראה סיוע; איני יודעת לחיות רק מתקווה. אני מביטה על חברותי: שרלוטקה, שתמיד הייתה אדם אמיץ, איך היא, למרת החיזורון החזק, והאכילה פעמים ביום, מצליחה לחייך ובשקט לשוחח (שמא זה רק לכאורה?); והדסה, שאמה גוועה ברעב ואחיה נפוח [מתת-תזונה], ואילו היא סופרת ימים לישועה [בעברית] או למוות; וחילקה, שגם אצלה לא מתוק, טוענת, שלא צריך לגלות פנים אמיתיות ולמרות כל הצרות חייבים לשאת כלפי חוץ פנים רגועות. אני שייכת לבעלי אופי פתוח יותר, מה שבלב עומד גם על קצה הלשון. אני לא מנסה לעשות פנים שמחות. בגלל זה אני מיואשת ואני לא מצליחה להפיק הבעה חסרת דאגות. לעיתים יש לי הרושם, כאילו הכול עובר לידי ולא נוגע לי. לפני רגע רוכל לקח חצאית של חליפתי שלא באה לי בקלות ואותה אהבתי כל כך... כך גם לא מרגשות אותי שום זוועות, לדוגמא אלזה סיפרה לי אמש, שאת אחד ממתני הרעב לא יכלו להכניס לארון, בגלל ממדיו הענקיים, אז חתכו לו את הרגליים, מדהים!

[עד כאן הטקסט, הכתוב ע"י הנערה השניה, ה"אורחת" ביומנה של אלישבע.

מכאן - שוב כתב היד המקורי]

מקור: יומן אלישבע בינדר, יד ושם